

SOKAKTA ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN ÇOCUKLARIN ATILGANLIK VE SALDIRGANLIK DAVRANIŞLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMALARI

M. Yüksel Erdoğan*, R. Oto

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan çocukların atılğanlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırmak ve sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları ile bazı sosyo-demografik özellikler arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu sebeple araştırmaya 50 sokakta çalışan, 50 sokakta çalışmayan olmak üzere toplam 100 çocuk alınmıştır. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan çocukların atılğanlık ve saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması için "Atılğanlık Ölçeği" ve "Saldırganlık Ölçeği" kullanılmıştır. Bulgulara göre; sokakta çalışan çocuklar, sokakta çalışmayan çocuklara göre

daha saldırgan davranışlar göstermektedir. Saldırganlık yaşla birlikte artmaktadır, ailede çocuğa yönelilen şiddet çocuğu saldırganlaştırmak adır, Atılğanlık davranışları açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan çocuklar arasında anlamlı bir farklılık yoktur, Atılğan davranışlar yaş büyüdükçe azalmaktadır. Sonuç olarak; Sokakta çalışmak çocuğu saldırgan davranışlara itmektedir, engellenmenin bireylerde saldırgan davranışlara yol açtığı kabul edilmekle birlikte, çocuğu saldırganlığa iten yegane sebep engellenme olarak düşünülürse bu çocukları topluma kazandırmada sağlıklı sonuçlara ulaşamaz. Çocuğun içinde bulunduğu sosyo-demografik etkenlerde çocuğun saldırgan davranışlar göstermesinde etki idir. Eğitim, sunduğu imkanlar çerçevesinde saldırgan davranışları önlemekle birlikte çocuklara atılğan davranışlar da kazandırmamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sokakta Çalışan Çocuklar, Atılğanlık, Saldırganlık.

* Öğr. Gör., Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü.

** Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü.

Not: Bu çalışma Dicle Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir.

SUMMARY

The aim of this research is to compare children who work in the streets and who do not, in terms of assertiveness and aggressiveness and investigate the relationship between aggressive behaviors and some socio-demographic characteristics of children working in the streets. The research is carried out with 100 participants consisting of 50 children who work in the streets and 50 children who do not. In order to compare the aggressive and assertive behaviors of the two groups, "Assertiveness Scale" and "Aggressiveness Scale" are used. The results reveal that children working in the streets show more aggressive behaviors than the non-working group of children. Aggressiveness increases with age, violence towards the children in the family causes more aggressiveness in the children. There is no significant difference found between the two groups in terms of assertive behaviors. Assertive behaviors decrease with increasing age. It can be concluded that working in the street causes the child to behave aggressively. Even though it is accepted that being blocked causes aggressive behaviors in individuals, these children cannot be won back to the society successfully if being blocked is perceived as the only reason for their aggressiveness. The socio-demographic factors the child lives in are also effective on the child for showing aggressive behaviors. Although education prevents aggressive behaviors to some extent, it does not promote assertive behaviors.

Key words. The Children at Street, Audacity, Aggressiveness.

GİRİŞ

Biyopsiko/sosyal bir varlık olarak birey, içinde yaşadığı toplumla sürekli bir etkileşim

içindedir. Kişinin temel gereksinimlerini karşılamada doğal çevresi yaşamsal bir önem taşıırken, sosyal çevresi de bireyin kendine özgü bir kişilik geliştirmesinde ve sağlıklı bir ruhsal yapı oluşturmada önemli etkiye sahiptir. Temel amaç, sağlıklı bir ruhsal yapı oluşturarak, kendini gerçekleştirme ve çevresine uyum sağlamasıdır.

Yoğun göç nedeniyle hızlı ve çarpık kentleşme, buna bağlı olarak kentlerde işsizlik, eğitim ve ekonomik yetersizlikler, yoksunluklar vb. sosyal sorunlar, çocuğun aileye maddi katkı sağlaması gereken bir birey olarak algılanmasına yol açmaktadır. Çalıştırılmak üzere sokağa yönelen/yöneltelen çocuklar, iki farklı grupta kavramsallaştırılmıştır; bu kavramlar sokak çocukları ile sokaktaki çocuklardır.

Sokak çocukları kavramı, sokağı mesken edinen, bir başka anlatımla bazı geceler ya da her gece evine dönmeyen, aile desteğinden büyük oranda yoksun olan çocuklar için kullanılmaktadır. Bunlar sık sık evden atılan, terk edilen, ailesi olmayan ya da ailesi olduğu halde tamamen başıboş bırakılan çocuklardır (Zeytinoğlu 1991; Oto, Antar 1996)

Sokaktaki çocuklar kavramı ya da sokakta çalışan çocuklar kavramı ise; ailesinin geçimine katkıda bulunmak ya da kendi masraflarını karşılamak için günün büyük bir bölümünde sokakta çalışan gecenin erken yada geç bir saatinde eve dönen çocuklar için kullanılmaktadır. Bu çocukların aile ile ilişkileri sürmektedir. Sokaktaki çocuklar gündüz simit, sakız, mendil satan, ayakkabı boyayan, dilenen; akşamları ise evine dönen çocuklardır (Atauz 1999; Oto, Antar 1996).

Araştırmada adı geçen "sokakta çalışmayan çocuk" kavramı ise eğitim ve öğretim sürecini aksatmadan düzenli olarak okula giden, sürekli ailesiyle birlikte olup sokakta çalışmayan çocuklar olarak ifadelendirilmiştir.

Birey içinde yaşadığı toplumun bir parçasıdır bu sebeple bireyin içinde yaşadığı toplumda sağlıklı ve sosyal bir etkileşim örüntüsüne sahip olması beklenir. Özellikle kişiler arası ilişkilerde ve etkileşimde belirli davranış örüntüleri vardır. Bu davranış örüntülerinin bir ucunda çekingenlik; diğer ucunda saldırganlık ve ortada atılganlık davranış örüntüleri söz konusudur.

İnsan ya da herhangi bir nesneyi tahrip etme, incitme ile sonuçlanan, birbiri ardına tekrarlanan davranışlar olarak tanımlanan saldırgan davranışlar, çocuğun çevresindeki kişilerle olan sosyal ilişkilerinde görülebilmektedir. Uluğtekin (1976) ve Çağlar (1981)'a göre saldırganlık, düşmanlık, hücum etmek ve imha etmek anlamını taşımakta ve uygun şekilde yönlendirildiği takdirde saldırganlık eğilimi toplum için yapıcı bir enerji ve kuvvet kaynağına dönüştürülebilmektedir. Repler and Rubin (1991) saldırganlığı "çeşitli etkenler sonucu oluşan davranış sapmaları" olarak tanımlayarak güdülenmiş (amaçsız) ve amaçlı saldırganlık olmak üzere iki tür saldırganlığın bulunduğunu ifade etmiştir. Yörükoğlu (1992) cinsel dürtü gibi hayvanda ve insanda doğuştan var olan bir dürtü olarak tanımladığı saldırganlığın bireyin yaşamı için gerekli olduğunu savunmaktadır.

"Çekingenlik"; bireyin duygu, inanç, düşünce gibi kendine özgü unsurları yansıtmada yetersiz olması, hakları başkalarınca çiğnenince buna karşı koyamaması ve kendini savunamaması olarak,

"Saldırganlık" ise düşüncelerini ve inançlarını genellikle dürüst olmayan uygunsuz yollarla ve diğer bireylerin haklarını çiğneyerek ifade etme biçimidir. Bu iki davranış da toplumca onaylanmayan davranış biçimleridir. Bu açıdan bakıldığında çekirgen ve saldırgan davranışlar uyumsuz davranışlar kapsamına girdiği belirlenebilir.

Atılganlık; çüvenli girişkenlik, kendine güvenli davranış olarak kavramlaştırılmıştır. Bireyin haklarını korumada, düşüncelerini, duygularını ve inançlarını doğrudan, dürüst, uygun yollarla ve de başkalarının haklarını gözeterek ortaya koyma biçimidir. Atılgan bir kişi etkin bir biçimde cımler, tartışır ve başkalarında, işbirliği içinde olma isteği uyandırır (Sorias 1986, İnceoğlu 1987, Cüceloğlu 1991, Köroğlu 2002).

Atılganlık ve saldırganlık kavramlarının çoğu zaman karıştırıldığı gözlenmektedir. Atılganlık, karşı tarafın ve çevrenin engellemesine rağmen istenen amaca ulaşınca kadar sürdürülen davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir. Atılgan kişinin bu tutumu, diğer insanlara yönelik olumlu bir tutumdur. Saldırgan davranış ise diğer insanlara karşı düşmanlık duyguları ve tutumları olarak ortaya çıkar. Saldırgan kişinin amacı diğer insanlar üzerinde güç kullanmaktır. Örneğin, bir kuyrukta sıra bekliyorsunuz, önünüze itimsiz olarak biri geçtiğinde eğer kızdığınız hâlde sesinizi çıkarmazsanız çekingen, bu kişiyle kavga ederseniz, saldırgan, bu kişiye kuyruğun sonuna geçmesini uygun bir dille söylerseniz atılgan davranmış olursunuz. Burada atılgan davranışın aynı zamanda kendiliğinden (spontane) olduğunu düşünebiliriz (Dökmen 1999).

Her türlü saldırganlığın kısıtlandığı bir ortam, çocukta gerginlik yaratabilir. Çocuk bu durumda saldırganlığı dizginlemeyi değil, ondan korkmayı öğrenebilir. Dıştan gelen baskı ve kısıtlamalar ne denli büyük olursa, çocuğun tepkisi de o denli güçlü olmaktadır. Bu durumda dayanın ve gergin aile ortamının baskın olduğu evlerde büyüyen çocukların saldırgan davranışlar sergilemesi ebeveynlerce normal karşılanmalıdır. Kendini ana-baba karşısında güçsüz hisseden çocuk, tepkisini kardeşine veya arkadaşlarına yöneltebilmektedir.

Saldırgan çocuk, temelde güvensiz çocuktur. Çevresinden iyi bir davranış beklemediği için, ilk tepkisi saldırmak olabilir. Başkaları saldırmadan ilk saldırıyı kendisi yapabilir. Kendi görmediği hoşgörüyü başkalarına gösteremeyebilir. Aşırı saldırgan çocuk, aynı zamanda doyumsuz, sevilmediğine ve istenilmediğine inanan çocuktur. Özsaygısı düşüktür. Kabadayılık gösterileriyle kendini güçlü olduğuna inandırmaya çalışmaktadır (Başar 1996).

Sevgi yetersizliği, katı cezalar, ailenin, ölüm, boşanma veya terk gibi nedenlerle dağılması sonucu çocuğun duygusal yönden zarar görmesi de saldırganlığa neden olan faktörlerdendir. Ebeveyni tarafından terk edildiğini düşünen ve artık sevilmediği duygusuna kapılan çocuk, ebeveynine karşı olan tepkisini saldırgan davranışlarla ortaya koyabilir. Çocuk gerçekte bu davranışıyla ebeveynini tekrar kazanmaya ve sevgi isteğini dile getirmeye çalışmaktadır (Yörükoğlu 1992).

Sokak çocuklarının aile disiplininden büyük ölçüde yoksun olması ve engellenmeye daha çok maruz kalması nedeniyle daha saldırgan davranışlar göstermesi, ailesinin yanında

kalan/çalıştırılmayan, okula giden çocukların da atılgan davranışlar göstermesi beklenmektedir. Çünkü eğitimin ve ailenin bireyde gerçekleştirmek istediği amaçlardan biri de girişkenlik, kendini ifade edebilme ve haklarını gözetleyebilmesi olarak ifade edilebilir.

Araştırmanın temel amacı; sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmasıdır. Bu sebeple bu araştırma korelatif türde betimleyici bir araştırmadır. Araştırma Diyarbakır ilinde sokakta çalışan ve çalışmayan çocuklarla sınırlandırılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın evrenini Diyarbakır ilindeki 8-15 yaşlarındaki sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan 8-15 yaşlarındaki çocuklar oluşturmaktadır.

Araştırmada, Diyarbakır 75.Yıl Sosyal Hizmetler Gençlik Merkezine çeşitli eğitim etkinliklerine katılmak için gelen tesadüfi yolla seçilen 8-15 yaşlarında 50 si sokakta çalışan çocuk ve Diyarbakır ilinde alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının gittiği Gazi ilköğretim okulundan sokakta çalışmayan 50 çocuk örnekleme olarak alınmıştır. Örnekleme seçerken sokakta çalışan çocuklarla sokakta çalışmayan çocukları karşılaştırmada her iki gruptaki çocukların yaş düzeylerinin birbirlerine yakın yada benzer ve aynı bölge ya da mahalledeki çocuklar olmalarına dikkat edilmiştir. Sokaktaki çocukların çoğunluğunu erkek çocuklar oluşturdukları için kız çocuklar araştırma kapsamına alınmamışlardır. Araştırmada çocuklara birer gün arayla saldırganlık ve atılganlık ölçekleri uygulanmış, özellikle sokakta çalışan ve okuma yazma

bilmeyen çocuklara araştırmanın amacı çerçevesinde bilgiler sunularak sorular bu çocuklara okunmuş ve verdikleri cevaplar kaydedilmiştir.

Bu araştırmanın amacı çerçevesinde çocuklara atılganlık ve saldırganlık ölçeği uygulanmıştır. Ayrıca sokaktaki çocukların bazı demografik özelliklerinin atılganlık ve saldırganlık davranışı ile ilişkisini ölçmek için araştırmacı tarafından bir anket formu da düzenlenmiştir.

Araştırmada kullanılan Atılganlık Ölçeği Hüseyin Topukçu tarafından 1982 yılında geliştirilmiştir. Ölçek ilkökul düzeyindeki çocukların atılganlık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek ilkökul çağı düzeyindeki çocukların okulda, evde ve çevresinde gösterdiği ya da göstereceği davranışlarla ilgili 45 maddeden oluşur. Ölçekte bazı maddelere 'evet', bazı maddelere 'hayır' cevabına 1 puan verilir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 45'dir (Topukçu, 1982). Ölçekten yüksek puan almak çocuğun atılgan davranışlar gösterdiğini ifade etmektedir.

Ölçeğin güvenilirliği iki farklı yolla hesaplanmıştır. İki-yarım test güvenilirliği için Spearman Brown formülü ile hesaplanan iç tutarlılık katsayısı .70 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirliği için Pearson Momentler çarpımı korelasyon katsayısı .80 bulunmuştur.

Ölçeğin geçerliliği için ölçüt-bağımlı geçerliliği hesaplanmıştır. Öğrencilerin ölçekten aldıkları puanlarla öğretmenlerin aynı öğrenciler hakkındaki kanıları arasındaki ilişkiye nokta çift serili korelasyon tekniği ile bakılmış korelasyon katsayısı .74 hesaplanmıştır.

Araştırmada kullanılan Saldırganlık Ölçeği R.R. Sears tarafından geliştirilmiş Seveda Uluğtekin tarafından 1976 yılında Türkçe'ye uyarlanmıştır. İlkokul düzeyi çocuklarına uygulanabilen bu saldırganlık ölçeğinin 67 maddesi ve 5 alt testi vardır (Saldırganlık Bunalımı, Yansıtılmış Saldırganlık, Kendine Dönük Saldırganlık, Sosyal Saldırganlık, Antisozyal Saldırganlık). 5 alt testte 47 madde vardır, 20 madde saldırganlıkla ilgisi olmayan tampon maddelerden oluşur. Yanıt anahtarına göre bazı maddeler için 'ayr en böyle düşünüyorum', bazı maddeler için ise 'hiç böyle düşünmüyorum' yanıtlarına 5 puan verilir. Tampon maddeler puanlanmaz (Uluğtekin, 1976). Ölçekten alınan yüksek puan çocuğun saldırgan davranışlara sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenilirliği için iki-yarım test güvenilirliği Spearman Brown formülü ile hesaplanmıştır. İç tutarlılık katsayısı tüm alt testler için .15 ile .64 aralığında değişmektedir.

Ölçeğin geçerliliği yapı geçerliliği tekniği ile hesaplanmış kız ve erkeklerin puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Verilerin Analizinde Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Bu araştırmanın amacı; sokaktaki çocuklar ile ailesinin yanında kalan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmasıdır. Her iki gruptaki çocukların ölçeklerden aldıkları puanların ortalamaları karşılaştırılmıştır. Bu sebeple bu araştırmada çok değişkenli istatistiklerden biri olan Manova Tekniği, ikiden fazla bağımsız değişkenlerle saldırganlık arasındaki ilişkiler için Tek Yönlü Varyans Analizi, iki değişken arasındaki ortalamalar arasındaki farkın manidarlığı içinde Mann Whitney U-Testi testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Örnekleme alınan çocukların yaş dağılımları Tablo-1 de gösterilmektedir.

Tablo 1:

	Sokakta Çalışan Çocuklar		Sokakta Çalışmayan Çocuklar	
	N	%	N	%
8-9 yaş	12	24.0	10	20.0
10-11 yaş	14	28.0	14	28.0
12-13 yaş	16	32.0	17	34.0
14-15 yaş	8	16.0	9	18.0
Toplam	50	100	50	100

Tabloda görüldüğü gibi örnekleme alınan çocukların yaklaşık % 60'ı 10 ile 13 yaş arasında ve grubun büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Örnekleme alınan çocukların eğitim düzeylerine Tablo-2 de yer verilmiştir.

Tablo 2 de görüldüğü gibi sokakta çalışan çocukların % 16 sı okuma yazma bilmemekte, sadece % 18 si eğitim-öğretime devam etmektedir.

Araştırma kapsamındaki çocukların atılganlık ve saldırganlıkla ilgili ölçekten aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları ve öğrenci sayılarına Tablo-3 de yer verilmiştir.

Sokaktaki çocuklar ile ailesinin yanında kalan çocukların saldırganlık ve atılganlık davranışlarının karşılaştırılması ile ilgili Manova sonuçları:

Tablo-4 te görüldüğü gibi; atılganlık ve saldırganlık ölçeklerinden alınan puanlar üzerinde yapılan Manova sonuçları, sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan çocukların belirtilen davranışlar açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. [Wilks Lambada (Λ)= 0.914, $F(2, 85)=3.99$, $p<.05$]. Bu

Tablo 2:

	Sokakta Çalışan Çocuklar		Sokakta Çalışmayan Çocuklar	
	N	%	%	%
Okur yazar değil	8	16.0	-	
İlköğretim 1. Kademe mezun	6	12.0	31	62.0
İlköğretim 1. Kademe terk	16	32.0	-	
İlköğretim 2. Kademe mezun	3	6.0	19	38.0
İlköğretim 2. Kademe terk	17	34.0	-	
Toplam	50	100	50	

Tablo 3:

Davranışlar	Gruplar	Ortalama	Standart Sapma	N
Saldırganlık	1.00	82.50	7.62	44
	2.00	86.66	6.11	44
	Toplam	84.58	7.18	88
Atılganlık	1.00	30.89	6.19	44
	2.00	29.09	8.48	44
	Toplam	29.99	7.43	88

Tablo 4:

Davranışlar	Gruplar	N	x	SS	Sd	F	p
Saldırganlık	1.00	44	82.50	7.62	1-86	7.97	.006
	2.00	44	86.65	6.11			
Atılganlık	1.00	44	30.88	6.19	1-86	1.29	.260
	2.00	44	29.09	8.48			

bulgu atılganlık ve saldırganlık davranışlarının gruba bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Buna göre saldırganlık ölçeğinden alınan puanlar, her iki gruba göre anlamlı farklılık göstermektedir. $[F(1,86)=7.97, p<.01]$. Sokakta çalışan çocukların saldırganlık puanları sokakta çalışmayan çocuklardan daha yüksektir. Sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan çocukların atılganlık puanları arasındaki fark anlamlı değildir $[F(1,86)=1.29, p>.05]$.

Sokakta çalışan çocukların yaşları ile saldırganlık davranışları arasındaki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına bakıldığında gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu göze çarpmaktadır. Analiz sonuçlarında, sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları yaşları açısından bir farklılık göstermektedir $[F(3-40)=11.13, p<.01]$. Başka bir deyişle sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları yaşa göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Yaşlara göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan scheffe testinin

sonuçlarına göre, saldırgan davranışların sırasıyla 15 ve 16 yaş ($=88.55$), 13-14 yaş ($=87.39$), 11-12 yaş ($=87.33$), 9-10 yaş ($=82.00$) olduğu kısaca saldırganlığın yaşla birlikte arttığı belirlenmiştir.

Kardeş sayısı ve saldırganlık arasındaki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına bakıldığında; sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları kardeş sayısı açısından bir farklılık göstermektedir [$F(2-41)=15.958, p<.01$]. Başka bir deyişle sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları kardeş sayısına göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Kardeşlere göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre saldırgan davranışların sırasıyla 1-3 kardeş sayıları için ($=83.67$), 4-6 kardeş sayıları için ($=86.63$), 7-8 ve üstü kardeş sayıları için ($=87.63$) olduğu belirlenmiştir. Kısaca saldırganlık kardeş sayısı ile birlikte artmaktadır.

Babanın sağ olup olmamasıyla saldırganlık arasındaki ilişki Mann Whitney U-Testi testi ile analiz edilmiş analiz sonucu; Sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları çocukların babalarının sağ olup olmamalarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($U=42, p<.05$). Sıra Ortalamaları dikkate alındığında babası sağ olmayan çocuklar babası sağ olan çocuklara göre daha saldırganlardır.

Annenin sağ olup olmamasıyla saldırganlık arasındaki ilişki Mann Whitney U-Testi testi ile analiz edilmiştir. Sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları çocukların annelerinin sağ olup olmamalarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($U=16, p>.05$).

Şiddete maruz kalıp kalmama ile saldırganlık arasındaki ilişki Mann Whitney U-

Testi ile analiz edilmiş, analizde sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları çocukların şiddete maruz kalıp kalmamalarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($U=227.50, p<.05$). Sıra Ortalamaları dikkate alındığında şiddete maruz kalan çocuklar şiddete maruz kalmayan çocuklara göre daha saldırganlardır.

Kardeşler arasında yapılan ayırım ve saldırganlık arasındaki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları çocuklara eşit davranma açısından bir farklılık göstermemektedir [$F(3-40)=0.597, p>.01$].

Çalışmaya teşvik ve saldırganlık arasındaki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına bakıldığında sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları sokakta çalışmaya teşvik açısından bir farklılık göstermektedir [$F(3-40)=11.32, p<.01$]. Başka bir deyişle sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları sokakta çalışmaya teşvik açısından değişmektedir. Sokakta çalışmaya teşvik açısından farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre saldırgan davranışların sırasıyla babaları tarafından sokakta çalışmaya teşvik edilen ($=90.79$), anneleri tarafından teşvik edilen ($=88.29$), kardeşlerince teşvik edilen ($=87.14$), kendi istekleriyle sokakta çalışan ($=85.63$) olduğu belirlenmiştir. Babalarınca sokakta çalışmaya teşvik edilenlerde saldırganlık daha fazla görülmektedir.

Anne babanın çalışıp çalışmaması ile saldırganlık arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Yaşla atılganlık arasındaki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yaşla

atılganlık arasında gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır [$F(3-40)=26.958, p<.01$]. Hangi grubun daha atılgan davranışlar sergilediğini bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına sırasıyla 15 yaş ve üstü (=28.14.55), 13-14 yaş (=30.35), 11-12 yaş (=32.33), 9-10 yaş (= 35.00) olduğu belirlenmiştir. Saldırganlık davranışlarının yaşla birlikte artmasına karşın 9-10 yaşlarındaki çocuklar, 15 yaş ve üstü çocuklara göre daha atılgandır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmamızın sonuçları, sokakta çalışma yada çalışmamamın aynı yaş grubu çocukta, nedeni farklı davranışlar yarattığını göstermesi açısından oldukça önemli bulunmuştur. Sokakta çalışma zorunluluğunun, evde ailesiyle kalma ve/veya düzenli okula gitmeye ilişkin önemli bir engel oluşturması, sokak koşullarının kendine özgü sorunları ve bunlarla başa çıkma vb. nedenlerle, sokakta çalışan çocuklarda saldırgan davranışlar, karşılaştırma grubundan yüksek bulunmasının altında yukarıdaki nedenlerin yattığı düşünülmektedir. Sokakta çalışan çocukların çoğunluğu okula gitmemekte ve gününün çoğunluğunu sokakta kağıt mendil, su, simit, tatlı vb. satarak geçirmektedirler. Sokakta çalışmanın, çalışanlar çocuk da olsa, kendine özgü rekabet koşulları bulunmaktadır (Oto, Antar, 1996). Çocukların sokakta çalışmaları sırasında kendilerini koruma yanında, bu engellemelerle başa çıkma çabalarının, onların saldırgan davranışları gösterme olasılıklarını arttırdığı düşünülebilir. Diğer yandan, ailesinin yanında kalan/çalıştırılmayan çocuklarda saldırgan davranışların, okul ve aile ortamında denetlendiği ve başka olumlu alanlara yön-

lendirildiği için düşük çıktığı biçiminde yorumlanmıştır.

Araştırmaya alınan, sokakta çalışmayan çocuklar ilköğretim okullarında okumaktadırlar. Eğitimin en önemli amaçlarından birisi bireyde davranış değişikliği sağlamaktır. Geleneksel eğitim sisteminde (öğretmen merkezli) öğretmenin görevi öğrencileri sınıfta belli bir disiplin içinde belli bir koru alanıyla ilgili bilgi, beceri ve tutumu kazandırmaktır. Böyle bir sınıf ortamında öğrencilerin sınıf disiplini açısından atılgan davranış göstermeleri pek kabul görmez (Balci; 2001).

Günümüzde kabul gören çağdaş eğitim sisteminde (öğrenci merkezli) öğretme yerine öğrenme söz konusudur. Bu yaklaşımda bilgi, beceri, tutum ve davranış edinme süreci öğreticinin değil öğrencinin denetimi altında gerçekleşir. Öğrenciyi merkez alan eğitim sisteminde öğretmen-öğrenci ilişkisinin temelinde insana saygı, içtenlik ve empatik anlayış ilkeleri yer almaktadır. Öğretmenin en önemli görevi her öğrenciyi insani oluşu nedeniyle başlı başına bir değer olarak görme niteliğindedir (Balci 2001).

Öğretmen-öğrenci ilişkilerinde içtenlik ve dürüstlük öğrencilerin kendi gerçek duygularını yaşamaya, doğru davranışın onaylanması, doğru olmayan davranışın onaylanmamasına dayanırken, empatik anlayışta öğretmenin kendini, öğrencisinin yerine koyarak olay ve olgulara onun baktığı gözle bakabilmek demektir. Böyle bir eğitim ortamı öğrencinin öğretim ortamına aktif katılımını sağlarken onu cesaretlendirir, kendini kolay ifade etmesini sağlar yani daha atılgan davranış özellikleri gösterir.

Yapılan araştırmada ailesinin yanında kalıp orgun eğitim programlarına katılan çocukların, sokaktaki çocuklardan atılganlık davranışları bakımından farklılık göstermediği bulunmuştur. Halbuki çağdaş eğitim programlarının öğrencilerin atılgan davranışlarını desteklemesi gerekmektedir. Bu çalışmadaki bulgular bunu desteklememektedir. Eğitim genel olarak bireyde istendik davranış kazandırma süreci olarak kabul edilmektedir. Kişiler arası ilişkilerde ortaya konan belirli davranış kalıpları mevcuttur. Bu davranış kalıplarının bir ucunda çekingenlik diğer ucunda saldırganlık ve ortada da atılganlık davranışları mevcuttur. Eğitim ortamında bireyden beklenen atılgan davranışlar göstermesidir. Kuşkusuz eğitimin bireyde kazandırmak istediği birçok davranış kalıpları vardır. Türk Millî eğitimin en temel amaçlarından biriside, bireyleri, ahlak, ruh ve duyu bakımından dengeli, gelişen bir kişilik ve karakter yapısına sahip, teşebbuse değer veren topluma karşı sorumluluk duyan yapıcı, yaratıcı verimli bir kişilik olarak geliştirmektir. Bu özellikler belirli davranış kalıplarına sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Atılganlık bunlardan sadece biridir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre atılganlık davranışı açısından her iki grupta da bir farklılık yoktur. Aslında beklenen okul ortamında bulunan çocukların daha atılgan davranışlar göstermesidir. Okul ortamı ve sonrasında bireylerin okulda edindiği bilgi ve beceriler çeşitli sınavlarla test edilebilmektedir. Ancak etkin okul, etkin eğitimin tartışıldığı günümüzde, etkinliğin salt bilgi ve becerilerle sınırlı olmasının eğitimde kaliteyi ve verimliliği artıracadığı düşüncesi, büyük bir yanılgıdan oteye gidemez. Dolayısıyla etkin okul ve verimli eğitimin amacına ulaşıp ulaşmadığı, eğitimin bireylerin tutum ve davranışlarında bir değişikliğe sebe-

biyet verip vermediği ancak bu ve benzeri çalışmalarla ortaya konularak değerlendirilebilir.

Çalışmamızın önemli sonuçlarından bir diğer Sokakta çalışan çocuklarda saldırganlığın yaşla ve kardeş sayısının artışıyla paralel olarak artmasıdır. Sokakta öğrenilen ve engellenme/korkuya dayalı saldırgan davranışların bu boyutu, bu çocuklara toplumsal ilginin artırılmasının önemli gerekçelerinden birini oluştırmaktadır. Saldırganca davranışlar, suçlu davranışlar olarak bir başka sorun alanına kaymaktadır (Oto, Eğilmez 1991, Oto Antar, 1996, Oto 1998, Ozen, Oto ve ark 2002).

Sokakta çalışan çocukların ailelerinde olume bağlı ebeveyn eksikliğinin saldırgan davranışlarla ilişkisi de ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak değiştiği saptanmıştır. Ailede otorite figuru olan babanın kaybı, çocuğun saldırgan davranışlarının yükselmesinde önemli bulunmuştur. Anne kaybının olduğu çocuklarda saldırgan davranışlar karşılaştırmalı olarak daha düşük çıkmıştır. Bu durum baba kaybının, çocukta hem model eksikliği hem de sosyal davranışlar olarak, ailenin değil sokak koşullarının etkili olduğunun önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Babası sağ olan çocukların saldırganlık davranışları da, babasını olum sonucu kaybeden çocuklara göre daha düşük bulunmuştur. Babanın çok ilgili olmasa da varlığı, çocuğun saldırgan davranışlarının denetlenmesinde ve duşurulmesinde önemli bir etken olarak duşunulmaktadır. Benzer olarak, sokakta çalışan çocuklardan, şiddet uygulanan ailelerde, saldırgan davranışlar artmaktadır. Bu durum ailelerde model olmanın önemini vurgulayan bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Bu

ailelerde sokakta çalışmaya itilenlerde de saldırgan davranışlar daha yüksek bulunmuştur.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde, sokakta çalışmak/çalıştırılmak saldırganlığı artırıcı ve pekiştirici bir özellik göstermektedir.Saldırgan davranışların süreç içinde suç davranışlarına dönüşmesi gelecekte önemli bir toplumsal ve başa çıkılmaz sorunla karşılaşacağımızın da önemli bir göstergesidir. Araştırmamız ve bu konuda yapılmış çalışmaların sonuçları dikkate

alınarak, kısa ,orta ve uzun vadeli olmak üzere, çocuğun ekonomik katkı sağlayacak birey olarak algılanması ve çalıştırılmasının önüne geçilmelidir. Bunun için çocuklar, aileleri ve toplumun bilgilen tirilerek, ilgi ve katkısı sağlanmalıdır.

Araştırmada elde edilen bulguların genellenebilmesi bu ve benzeri çalışmaların yapılması ile mür ikündür.

KAYNAKÇA

Alberti, Robert ve Emmons, Michael.(1992). "Atılganlık Haklarınızı Kullanın" Çev. Serap Kaplan. Hekimler Birliği Yayınları, Ankara.

Atauz S (1999). Sokak Çocukları. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet. Sosyal Hizmet Sempozyumu.Afşaroğlu Matbaası, Ankara.

Balcı A (2001). "Etkili Okul Ve Okul Geliştirme". Pegem Yayınları, Ankara.

Başar F (1996). "Üvey Ebeveyne Sahip Olan ve Olmayan 10-11 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimleri ve Kendilerini Algılama Biçimlerinin İncelenmesi".Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Ankara.

Cüceloğlu D (1991). 'İnsan ve Davranışı'. Remzi Kitapevi, İstanbul.

Çağlar D (1981). 'Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi' İkinci Basım, A.Ü. Eğitim Fak.Yayınları, 103. A.Ü. Basımevi, Ankara,

De Rosier Et A (1994). 'Grup Social Content and Children's Agressive Behavior', Child Development, 65.

Dökmen Ü (1995). 'Sosyometri ve Psikodrama', Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Eisler RM (1975). "Situational Determinants Of Assertive Behaviour". Journal of Consulting Psychology.

Horney K (1991). "Self-Analysis" kendi Kendine psikanaliz Ankara ,öteki Yayınları. Psikoloji Dizisi, çev. Selçuk Budak.

İnceoğlu D (1982). 'Bir Grup Ergende Atılganlık Düzeyi Araştırması', 4.Ulusal Psikoloji Kongresi Özel sayısı, Cilt: 6, Sayı:21.

Köroğlu E (2002). 'Atılganlık Nedir?'; Güncel Psikoloji Dergisi, HYB yayıncılık, Cilt:3, Sayı:2. Ankara.

Sorias O (1986). 'Sosyal Beceriler Ve değerlendirme Yöntemleri',Psikoloji Dergisi, Sayı: 17, Ankara.

Topukçu H (1982). Atılganlık Eğitiminin İlkokul Çocuklarının Atılganlık Düzeyine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Uluğtekin S (1976). Çocuk Yetiştirme Yöntemleri Açısından Ana-Baba çocuk İlişkileri, Ana-Baba Davranışlarıyla Çocuğun Saldırganlık ve Bağımlılık Eğilimi Arasındaki İlişkilerin Araştırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Uluğtekin S (1984). 'Çocuk Yetiştirme Yöntemleri açısından Ana-Baba Çocuk İlişkileri', H.Ü.Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi :21-69, Ankara.

Yavuzer H (1993). "Çocuk Ve Suç" Remzi Kitapevi, İstanbul.

Yavuzer H (2002). "Okul Çağı Çocuğu". Remzi Kitapevi, İstanbul.

Yörükoğlu A (1992). "Ana-Baba ve Çocuk" Ailede Çocuk Eğitimi, Beşinci Basım, Remzi Kitapevi,Evrin Matbaacılık, İstanbul.

Yörükoğlu, A.(1983). "Çocuk Ruh Sağlığı". Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Zeytinoğlu M (1991). 'Modern Bilinç Ve Mahremiyet', Avcı Matbaası, İstanbul.

Zulliger H (2000). "Çocuklarımızın Korkuları". Çev. Kamuran Şipal. Cem yayınevi, İstanbul.

Oto R Eğilmez L (1991).Diyarbakır'da Çocuk Suçluluğu, Dicle Tıp Bülteni 18 s: 67-72.

Oto R Antar Ş (1996). Diyarbakır Kapalı Cezaevinde Tutuklu Bulanan Gençlerin Bazı sosyo - Demografik Özellikleri ve Zeka Düzeyleri; Dicle Tıp Dergisi 23 (3) s: 37-45.

Oto R (1998). Suç, Çocuk ve İsnad Yeteneği, Kamu Hukuku Arşivi, s: 79-82, Ekim.

Oto R ve ark (1998). Bir Güneydoğu Kenti Sokaklarında Çalışan Çocukların, Sosyo-Demografik Özellikleri. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 5 (1) s: 23-27.

Özen Ş Oto R Tıraşçı Y Ayna YE (2002). Çocuklarda Suç Davranışları, Farik-Mümeyyizlik ve Sosyo-demografik özellikler. 3 P Dergisi, S:2, C.

Topukçu H (1982).Atılganlık Eğitiminin İlkokul Çocuklarının Atılganlık Düzeyine Etkisi, Yayınlan-

mamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Uluğtekin S (1976). Çocuk Yetiştirme Açısından Ana-Baba Çocuk İlişkileri. Ana-baba Davranışları ile Çocuğun Saldırganlık ve Bağımlılık Eğilim Arasındaki İlişkilerin Araştırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Whiteheat C (1994). "So Is Assertiveness Training Course". U: : California.

Yazışma Adresi:

Öğr. Gör. M. Yüksel ERDOĞDU
Dicle Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü
Diyarbakır
e-posta: yerdogdu@dicle.edu.tr

Prof. Dr. Remzi OTC

Dicle Üniversitesi
Tıp Fakültesi
Psikiyatri Bölümü
Diyarbakır
e-posta: roto@dicle.edu.tr